

Joods Journaal
Girona
Tekst en beeld: Esther Voet

[chap]
In de voetsporen van Ramban

[kop]
Girona koestert haar joods verleden

In Spanje houden steeds meer Spaanse geschiedkundigen zich bezig met de geschiedenis van de Spaanse joden. Een volledig beeld van de Iberische historie is niet compleet zonder een plek voor die bevolkingsgroep, die een belangrijke factor vormde voor de Spaanse Gouden Eeuw. Het Noord-Spaanse Girona koestert nu haar joodse verleden.

Noord Spanje, een mooie junimiddag. De zon staat haaks op de Riu Onyar, een zijarm van de grote Riu Ter. Ooit ontstond bij de samenloop van deze twee rivieren de stad Girona. Nog altijd zwemmen enorme karpers in het heldere, laagstaande water van de Riu Onyar. Het water dat de nieuwe stad van de oude scheidt, wordt overspannen door een tiental bruggen. De aanblik vanaf de Pont d'en Gómez is veelbelovend: eeuwenoude, kleurige gevels in allerlei schakeringen terracotta snijden in het azuurblauwe water van de rivier en geven scherp de loodrechte grens tussen water en stad aan. Vanochtend ontbeet ik nog in het sprookjesachtige luxe hotel Castell d'Emporda in La Bisbal, een stadje op een half uur rijden van Girona. Ik las in mijn reisgids dat La Bisbal tijdens de Spaanse Gouden Eeuw een belangrijk joods centrum was geweest. "Als je op zoek bent naar joods Spanje, dan moet je echt een bezoek brengen aan Girona," adviseerde mijn gastheer; vandaar dit onverwachte bezoek. En Girona stelt niet teleur. Al bij de eerste stappen in de oude stad wordt duidelijk dat Girona zich zeer bewust is van het joodse verleden. In etalages van allerlei kunst- en souvenirwinkeltjes prijken seiderschotels, menora's en tegels met opschriften in hebreeuwse letters.

Joden midden in de stad

De joodse geschiedenis van Girona gaat terug tot voor 890. In dat jaar wordt het eerst melding gemaakt van joodse inwoners. In de eeuwen daarna groeit de gemeenschap, die op haar grootst is in de 12^e en 13^e eeuw, wanneer de stad wordt bewoond door meer dan 1000 joden. Ze wonen midden in de stad, pal onder de enorme kathedraal, die tot op de dag van vandaag het hart van Girona domineert. De enorme trappen van de kerk bieden een prachtig uitzicht over het plein met middeleeuwse kiezelbestrating. Aan de linkerkant staat een mooi, Romaans gebouw dat ooit diende als de eerste synagoge van de stad. Die centrale ligging zorgde ook voor één van de problemen van de joodse gemeenschap hier. Hun wijk lag zo prominent in het centrum dat veel christenen daar aanstoot aan namen. Wat in de 12e eeuw nog een ongemakkelijke coëxistentie is, degradeert in de eeuwen daarna dan ook tot een verhouding waarbij discriminatie aan de orde van de dag is. Ook de joden van Girona zijn de verschrikkingen van de pogroms niet gespaard gebleven. Uiteindelijk zullen alle joden uit de stad in het jaar 1492 verbannen worden, wanneer de inquisitie het over het land jaagt en alle joodse gemeenschappen wegvaagt.

In de vergetelheid

In de eeuwen daarna worden vrijwel alle sporen van een joodse aanwezigheid in Girona verwijderd. De vergetelheid is zelfs zo grondig, dat uiteindelijk niemand in Girona meer kennis heeft van de joodse geschiedenis van de stad. Totdat de restaurateur Jose Tarres in de jaren zeventig een aantal 11^e-eeuwse huizen en straten in het centrum opkoopt. Tijdens de renovatie van de gebouwen stuit hij op de resten van een oude yeshiva. Tarres is er dan van overtuigd dat er meer overblijfselen van een joodse gemeenschap moeten zijn. Bewijs heeft hij echter niet en niemand gelooft zijn theorie over een grote, middeleeuwse joodse gemeenschap. Toch besluit hij in de patio van de yeshiva een grote davidsster in tegels aan te leggen. En naar mate meer en meer huizen in het pittoreske centrum aan een grondige renovatie worden onderworpen, stapelen de aanwijzingen zich op. Er wordt een mikwe gevonden en in sommige deurposten van de grijsstenen huizen worden duidelijk zichtbare uithollingen voor mezuzot ontdekt.

De stad van Ramban

Nu was in joodse kringen natuurlijk al lang al bekend dat één van onze grootste middeleeuwse denkers, Moshe ben Nachman, Nachmanides, ook bekend onder het acroniem Ramban, uit Girona afkomstig was. Ramban, die voor Spanjaarden bekend stond als Bonastruc ça Porta, was rabbi en arts en een groot talmudist. De laatste jaren is er in diverse joodse kringen een hernieuwde belangstelling voor deze grote denker, ook omdat Ramban wordt gezien als één van de grootste kabbalisten. Ramban probeerde indertijd een schisma tussen de Europese joden te voorkomen over een filosofische kwestie rond die andere grote denker, Rambam, oftewel Maimonides. Toch was Ramban het in veel dingen met Rambam oneens, vooral op het gebied van de rationalisering die Rambam ten opzichte van het geloof doorvoerde. Ramban was veel meer de mysticus, de kabbalist. Nachmanides leefde een rustig en gelukkig leven als opperrabijn van Catalonië, tot hij in 1263 onder het toezien oog van koning James van Aragon vier dagen lang discussieerde met Pablo Christiani, een tot het christendom bekeerde jood. Ramban won de krachtmeting en kreeg van de koning zelfs het geldbedrag uitgekeerd dat de winnaar was beloofd. Maar fanatieke dominicanen zorgden er uiteindelijk toch voor dat Ramban wegens blasfemie uit de stad werd verbannen. Eerst voor twee jaar, uiteindelijk werd het levenslang. Ramban was een Zionist avant la lettre. Hij trok op zijn 72ste naar Akko en overleed in 1270. Hij werd begraven in Haifa.

Tweede leven voor El Call

In de straten van Girona is de geschiedenis aanraakbaar. Het felle middaglicht valt in de oplopende steegjes en straatjes van de oude joodse wijk, in het Catalan El Call genoemd, die nu in oude glorie is hersteld. Hier liep ooit ook Ramban, in de Call Sant Llorenç, hij beklom de trappen van de Escales de la Pera en hij stapte ook onder de boog door die de entree vormde van de synagoge op het plein, waar nu een cultureel centrum is gevestigd. Zou hij ook de prachtig bewaard gebleven Arabische baden hebben bezocht aan de overkant van het plein? In het dak van het badhuis, dat in tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden niet Arabisch maar Romaans is, is duidelijk zichtbaar een lichtgat in de vorm van een davidsster verwerkt. Terug in de Call de la Força ligt achter één van de oude gevels het joods museum

Bonastruc ça Porta. De stad Girona kocht in 1990 de panden van Jose Tarres op. Het museum opende in 2000 haar deuren. Nu weet men dat dit pand ooit de derde synagoge van de stad was. In de mikwe, die grenst aan de patio waar Jose Tarres een enorme davidsster in de vloer liet aanbrengen, staat een Israëliëse vrouw alles in zich op te nemen. In een nis een hommage aan Ramban in de vorm van een kabbalistische levensboom. In het museum zelf staan de weinige schatten die herinneren aan het joodse verleden uitgestald. Een haggada uit Barcelona, twee poppen gekleed in joodse dracht uit de middeleeuwen... Ook worden hier cursussen kabbala en lezingen gegeven en komen wetenschappers samen om te discussiëren over de verhouding tussen jodendom, christendom en islam.

Grafsteen als wasbord

Een aparte ruimte is ingericht voor een aantal joodse grafstenen. Gevonden op de Montjuïc, de jodenberg. De vloer van de ruimte bestaat uit glasplaten waarin foto's van de helling zijn verwerkt: een groene grasweide met gele en rode bloemen. Archeologen hebben de stenen in tijdens de jaren negentig verzameld. Sommige komen van de berg, andere werden gered van een oneerbaar leven als straattegel, gevelsteen of zelfs wasbord. Eén steen leest: 'Ik was vreedzaam in mijn leven, van het begin af aan kon ik met mijn handen veel bereiken. Toen mijn tijd kwam, baadde ik in het licht.' En daaronder: 'Zijn licht ging uit en hij werd verenigd met zijn dierbaren in de maand Shevat in het jaar 5131'.

Eeuwenlang waren ze vergeten, de joden uit Girona. Zoals in zo veel andere Spaanse steden waren hun sporen vrijwel uitgewist. Maar zoals deze stenen zijn gerestaureerd en schoongemaakt, probeert Spanje anno 2005 ook in het reine te komen met het joodse verleden. Er worden netwerken opgezet tussen de verschillende steden waar grote joodse gemeenschappen hebben geleefd. Vandaag de dag noemen 14.000 joden Spanje nog steeds hun thuisland. Ze wonen vooral in Barcelona en Madrid. Maar het zijn vooral de niet-joodse Spanjaarden die steeds meer interesse tonen in hun donkere geschiedenis. Er zijn zelfs speciale wetten aangenomen die ervoor zorgen dat joden van Spaanse afkomst zich er gemakkelijker dan andere niet-EU-immigranten kunnen vestigen. Wie weet keert er ooit een jood terug naar deze prachtige, sprookjesachtige stad om zijn intrek te nemen in

één van de schilderachtige straatjes van de Call. Hij zal er in ieder geval een ander onthaal krijgen dan het lot dat zovele anderen hier eeuwen geleden ten deel viel.